

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 1-Sayı/Issue: 2
Aralık 2023/December 2023

Başvuru/Submitted: 11 Aralık 2023/11 December 2023
Kabul/accepted: 29 Aralık 2023/29 December 2023

<https://tarihtetkikleri.com>

DOI Number: 10.5281/zenodo.10421653

Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

27 Eylül 1916: Habeşistan'da Darbe ve Ardından Yaşananlar *

Esra ALTUN**

Özet

I. Dünya Savaşı'nın tarafsız devletlerinden biri de Doğu Afrika ülkesi olan Habeşistan'dı. II. Menelik'in (1889-1913) Avrupalılarla kurduğu yakın ilişkiler I. Dünya savaşı esnasında tahtta olan torunu Lij Iyasu (1913-1916) döneminde radikal bir değişime uğramış, savaşta merkezi güçlere daha yakın bir politika izleyerek bu yönde hedefler gelişmişti. Doğu Afrika'da Müttefikler (İngiltere-Fransa-İtalya) için istikrarın sağlanması önemliydi fakat Iyasu'nun politikaları bunun tam tersi yönde ilerliyordu. 1916 yılında tahttan indirilmesinin ardından Habeşistan'da saltanat II. Menelik'in kızı İmparatoriçe Zawditu'ya geçmiş, Ras Tafari (Haile Selassie 1930-36;1941-74) naipliğinde yeni bir hükümet kurma girişimleri başlatılmıştı. Fakat darbeden sonra Habeşistan'da karışıklıklar ve bir dizi çatışma meydana geldi. Lij Iyasu ve taraftarları ve Iyasu karşıtı merkezi hükümet yanlıları arasında iktidar mücadelesi başladı. Bu mücadelenin kaybedeni zaten bir darbe ile tahttan indirilmiş olan Lij Iyasu olacaktı. Ancak kazanan tarafta da işler yolunda gitmedi. Avrupalı güçlerin ülkeye müdahaleleri Habeşistan'ın yaşadığı iç karışıklık fırsat bilerek sürdürülmüştü. Habeşistan'a uygulanan silah ambargosu ve yönetimde İngiliz yanlısı kişilerin desteklenmesi ülkeye yönelik İngiliz müdahaleleriydi.

Anahtar Kelimeler: 1916 Hükümet Darbesi, Lij Iyasu, Ras Tafari, Silah Ambargosu

September 27, 1916: Coup in Abyssinia and Subsequent Developments

Abstract

One of the neutral states of World War I was Abyssinia, an East African country. II. Menelik's close relations with the Europeans had undergone a radical change during the Reign of his grandson, Lij Iyasu, who was on the throne during the world war, and he had developed goals in this direction by following a policy closer to the Central Powers. Stabilization was important to the Allies in East Africa, but Iyasu's policies were moving in the opposite direction. After he was dethroned in 1916, attempts were made to establish a new government in Abyssinia under the regency of Ras Tafari, whose sultanate passed to Menelik's daughter, Empress Zawditu. But after the coup, disturbances and a series of conflicts occurred in Abyssinia. The struggle for between Lij Iyasu and his supporters and the anti-Iyasu central government supporters. The loser in this fight would be Lij Iyasu, who had

* Bu çalışma "I. Dünya Savaşı Yıllarında Habeşistan ve Habeşistan'a Yönelik Türk-Alman Faaliyetleri", (Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2020, Kütahya) başlıklı tezden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, altnesraa@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0753-5991.

already been deposed by a coup. However, things did not go well on the winning side. The interventions of the European Powers in the country were continued by taking advantage of the internal turmoil in Abyssinia. The arms embargo on Abyssinia and the support of pro-British people in the administration were British interventions in the country.

Key Words: 1916 Coup d'Etat, Lij Iyasu, Ras Tafari, Arms Embargo.

Giriş

Habeşistan; bugün bilinen adıyla Etiyopya bir Doğu Afrika ülkesidir. Sahilde toprağı bulunmamasına karşın Kızıldeniz'in önemli limanlarının hinterlandını oluşturur. Hıristiyanlığın en eski formunu barındırır, tarihsel süreçte önemli medeniyetlerin var olduğu bölgedir. Siyasî ve coğrafi olarak stratejik konuma sahip olan bir Doğu Afrika ülkesi olması Etiyopya'yı önemli bir konuma yerleştirir. Afrika kıtasının sömürgeleştirildiği dönem göz önüne alındığında Etiyopya, Liberya da buna dahil olmak üzere sömürgeleştirilmeyen yegâne kıta ülkesidir. 1896'da İtalyan sömürge birliklerine karşı kazanılan zafer Etiyopya'nın bağımsızlığını taçlandıran, tarihteki eşsiz galibiyetlerden biridir. Etiyopyalıların Avrupalı güçler karşısında silah ve mühimmat noktasında onlarla yarışamayacağı bir ölçüde olduğu ilk akla gelse bile bu Doğu Afrika ülkesi savaşçı gücü ve silah kullanma kabiliyeti ile ülke sınırlarını düşman bir orduya teslim etmeyecek nitelikte dirençliydi. Fakat I. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında yaşananlar Etiyopya'nın İtalyan işgaline uğramasına ve ülkedeki dengelerin bir noktada sarsılmasına yol açtı.

Bu çalışmada Lij Iyasu'nun tahttan indirilmesinden sonra yaşanan gelişmeler en detaylı haliyle aktarılmaktadır. Bugüne kadar Habeşistan üzerine yapılan tarihsel çalışmalarda kapsam ve içerik düşünüldüğünde ülkeyi ve coğrafyayı anlamak ve Afrika gibi devasa bir kıtada geniş resmi oldukça küçülterek ve detaylara dikkat kesilerek bölgeyi tanımak adına aşağıda aktarılanların işlevsel olacağı varsayılmaktadır. Afrika'nın sömürgeleştirildiği dönem, sonrasında uzun süren bir mücadeleyle tek tek bağımsızlıklarını kazanan ama dış güçlerin etkisinden tamamen kurtulmayı başaramamış, bugün bir taraftan açlık ve yoksullukla baş etmeye çalışırken bir yandan da modern dünyaya ayak uydurmak gayretinde, gelişmeye açık, sanılanın aksine zengin başkentlere de sahip olan bir Afrika kıtası resmi karşımızdadır. Bugün Afrika ülkelerinin mevcut şartlarda ne kadar bağımsız ve dünya siyasetinde nerede konumlandığını anlamak, sömürgecinin yıllar içinde şeklen bin bir çeşide dönüştüğü süreçte artık hangi araçların etkili olduğunu ve bu noktaya nasıl geldiğini, bundan sonra kıtayı nelerin beklediğini anlamak noktasında tarihini bilmeyi gerektirir. Çalışma bu anlamda mütevazı bir giriş niteliğindedir. I. Dünya savaşı yıllarında Habeşistan'da yaşananlar çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

19. Yüzyıl Sonu ile 20. Yüzyıl Başında Habeşistan'da Siyasi Ortam

Lij Iyasu'nun büyük babası II. Menelik'in (1889-1913) hükümdarlığından sonra Habeşistan'da işlerin yolunda gittiği söylenemezdi. Menelik'in ölmeden önce varisi ilan ettiği torunu V. Iyasu (Lij) için etrafı sömürge müstemlekeleri ile çevrili bir ülkeyi yönetmek kolay olmayacaktı. Habeşistan'ın yönetsel mekanizması; meşru bir hükümdarın, hükümet üyeleri, soylular, din görevlileri ve bölgesel güç sahipleri üzerinde kurduğu mutlak otoritenin gücüne bağlıydı. Habeşistan; Afrika'nın bağımsızlığını koruyabilmiş neredeyse tek ülkesiydi. Dört tarafı sömürge yönetimleriyle çevrili olan bir Afrika ülkesi bağımsızlığını korumayı nasıl başarabildi? Ne kadar başarabildi? Afrika tarihinde önemli bir yeri işgal eden sömürgecilik anlayışı karşısında Habeşistan'ın bu özel durumu bugün tarihsel sorgulamaları yapmamız için bulunmaz bir alan açar. Habeşistan 1896 yılında İtalyanlara karşı büyük bir zafer kazanarak İtalyan tehdidini kısa süre de olsa bertaraf etmeyi başarabilmişti. II.

Menelik'in hayata geçirmeye çalıştığı modern reformlar bu zaferin devamını sağlamak ve ülkesinin bağımsızlığını korumaya yönelik adımlardı. Ülkede ilk resmî bankanın açılması, telefon telgraf ve posta hizmetlerinin başlatılması, demir yolu ağının oluşturulması, ilk otomobilin ülkeye getirilmesi gibi pek çok reform için göreceli adımlar atıldı. Fakat böyle bir reformun gerçekleşmesi noktasında Habeşistan büyük oranda Avrupalı devletlere bağımlıydı. II. Menelik bu bağımlılığı lehine çevirmek istediğini gösteren adımlar atmaya devam ediyordu. Ülkede Avrupa tarzı bir bakanlık sistemi kurulmuştu. Bu sistem idari işleyişe bir nevi modern bir kurumsallık kazandırmıştı. Bu tarz yenilik hareketleri Avrupalı devletlerle ortak çıkarlara dayalı iş birlikleri için fırsat olarak görüldü¹. Ülkenin çeşitli bölgelerinde ise halihazırda sömürgeci güçlerin kullandıkları ulaşım ve iletişim ağları mevcuttu. Menelik iş birliği ve yardım ile bu ağı genişletmek gayesini güttü. Avrupalı devletlerin işgal dışında bir yöntemle nüfuz etmesini sağlayacak olan önemli etkenlerden biri de Habeşistan'ın bu bağımlılığıydı.

Darbenin Ardından Yaşanan Gelişmeler

Lij Iyasu'nun tahttan indirilmesi² Habeşistan tarihindeki önemli olaylardan biriydi. 12 Eylül 1916'da üç İtilaf devleti (İngiltere, Fransa ve İtalya) elçisinin Habeş Hükümeti'ne gönderdiği ultimatonda "Prens'in, onların düşmanlarına desteğini sürdürmesi halinde ülkelerinin askeri müdahaleye hazır olduğunu" bildirdiği bir gözdağı verilmişti³. II. Menelik'in vefatının ardından başlayan Lij Iyasu'nun hükümdarlığı I. Dünya Savaşı'nın ortalarında 26 Eylül 1916'da tahttan indirilmesiyle son buldu. Iyasu saltanatı boyunca radikal siyasi adımlar atmış Türk-Alman dostluğunu kullanarak ülkesinin çıkarlarını İtilaf devletlerinin çıkarlarının karşısında konumlandırmıştı. 20 Haziran 1916 tarihli Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı belgesinde Addis Ababa'daki İngiliz temsilci Thesiger'dan Edward Grey'e gönderilen bir raporda buna dikkat çekiliyordu. Lij Yasu iki gün öncesinde Lord Kitchener'in ölümü ile ilgili taziye ziyareti için İngiliz Elçiliği'ne geldiğinde savaş ve diğer meseleleri konuşmak için de bir saat kalmış ve bu görüşmede Tsana Misyonu hakkında ve Likamakwas Abagaz'ın davranışları hakkında İngiliz tarafının şikayetlerini dinlemek için tercümanlık görevi üstlenen Zaphiro'dan her şeyi duymak istediğini dile getirmişti. İngiliz temsilci Thesiger Zaphiro'ya "Prens'e, Molla'ya ve genel olarak Müslüman propagandasına karşı tutumuyla ilgili ortaya çıkan ciddi şüpheleri gidermenin gerekliliğini belirtmesini ve kendisiyle daha fazla görüşme ayarlamaya çalışmasını, Molla ve kıyı kabileleriyle yazışmalarının, Müslümanlara yönelik açıkça ifade ettiği sempatinin ve Türk Konsolosluğu ile ilişkilerinin çok kötü bir ortam yarattığını, Büyük Britanya'nın düşmanlarıyla bu tür ilişkilere girerek iki ülke arasındaki dostluğu tehlikeye attığını" söylemişti⁴.

Lij Iyasu ise Habeşistan'daki Müslümanların sayısına dikkat çekerek Türk Hükümeti savaşın başlarında cihat ilan ettiğinde Habeşistan'ın güvenliği ve tehlikeyi önlemek için ciddi olarak endişelendiğini, ülkesindeki Müslüman kabilelerle dostluk kurma yönündeki mevcut politikasına başladığını Molla'ya gelince ise sadece onu susturmak ve Habeşistan'dan uzak tutmak için onunla oynadığı ifadeleriyle yanıt vermişti⁵. Bu, İngilizlerin şüphelerini gidermek için yeterli değildi. Somali Mollası Abdullah bin Hasan'a sağladığı destek ile hem Avrupalı güçlerin özellikle İngilizlerin

¹ Charles Schaefer, "The Politics of Banking: The Bank of Abyssinia 1905-1931", *International Journal of African Historical Studies*, Vol.25 no.2 1992, s. 361-362.

² Lij Iyasu'nun hükümdarlığı dönemi için bakınız; Esra Altun, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Habeşistan ve Habeşistan'a Yönelik Türk-Alman Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya 2020.

³ Hugh Drummond Pearson, *Letters From Abyssinia 1916 and 1917 With Supplemental Foreign Office Documents*, Editör: Frederic A. Sharf, Commentary and Annotations by Richard Pankhurst, Tsehai Publishers, First Edition January 2004, s.124.

⁴ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, (Thesiger to Grey, Foreign Office, London-20 June 1916 FO.371/2593) s.112-113.

⁵ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, s. 113.

şüphelerini üzerine çekmiş hem de merkezî hükümet, mahalli güç sahipleri ve dinî otoritenin nefretini ve kaygılarını tetiklemişti. Darbe Harar ve Jigjiga üzerinden Somali Mollası Hasan ile birleşerek İngilizlere ve İtalyanlara karşı askerî bir saldırı hazırlığı yaptığı sırada gerçekleşmiş, Türk ve Alman temsilcilerin büyük çabalar harcadığı politikalarını Habeşistan'dan gelecek desteği tam da

Gerçekleştirecekleri aşamada durdurmuştu⁶. Türk ve Alman ittifakı İyasu'ya “İngilizler Somali şimalinden çıkarıldığı taktirde Habeşlilere Zeyla ile Belhar arasında bir sahil ve Harar vilayeti doğu sınırından sahile kadar takriben yüz yirmi kilometre tuluunda ve kırk elli kilometre arzında bir mıntika terkinî” vaat etmişti⁷. Lij İyasu'nun Müslüman olduğuna yönelik ortaya atılan sansasyonel iddialar endişeleri artırmayı da başarmış görünmekteydi. İyasu bir İngiliz resmî yazışmasında geçtiği üzere durumdan şikâyet edecek “herkesin kendisinin Müslüman sempatisi hakkında dedikodulara kulak asmaya meyilli olduğundan öfkeli bir şekilde yakınacak ve bin yılı aşkın bir süredir Hıristiyan olan Etiyopya'nın Krallar Kralı (King of Kings) olarak kendisinin Müslüman olmasının imkânsız olduğunu, Habeşistan kilisesine sıkı bağlılığını” dile getirecekti⁸. Fakat Müslüman kıyafetleri içinde fotoğrafının Habeşlilere dağıtıldığı ve bu yönde propaganda yapıldığı iddiası vardır⁹.

Darbe gerçekleşmeden önceki süreçte bu eylemin yapılacağına dair işaretler İngiliz yazışmalarında açık bir şekilde dile getirilmiştir. İngiliz temsilci Thesiger 21 Ağustos tarihinde Harar'daki İngiliz konsolosu Binbaşı J. H. Dods'a bir uyarıda bulunacak; “İyasu'nun Ogaden'deki tüm gücü Müslümanların eline vermek istediğine inandığını ancak Dodds'u güvenilmez olabilecek yerel şeflerle çalışarak İyasu'ya karşı bir isyan çıkarmaya yardım etmeye çalışmaması, onun zayıf bir hükümdar olduğuna ve her zaman bir tehlike ve sıkıntı kaynağı olabileceğine ve İtilaf güçlerinin reform konusunda ısrar etmek zorunda kalacağı zamanın yakında geleceğine inandığını” yazacaktır¹⁰.

1916 darbesinden sonra Habeşistan'da iç karışıklık ve katliamlar meydana gelmiştir. İyasu'nun Harar'dan kaçışının ardından tüm kapılar kapanmış ve ertesi gün Shoan ordusunu komuta eden Dejaz Balcha Harar'a gösterişli bir giriş yapmış Hıristiyan Habeşlilerin Somalileri katliamı başlamıştı. İngiliz Konsolos müdahalede bulunmasaydı bin ila bin beş yüz arasında rapor edilen katledilen insan sayısı daha da artacaktı¹¹. İlk kargaşanın ardından Habeşistan'da darbenin kesin olarak sonuçlanması için İyasu'nun etkisinin tamamen ortadan kaldırılması gerekecekti. İyasu karşıtı Hıristiyan Habeşli yönetici ve seçkin sınıf ile İyasu taraftarları arasında bir dizi savaş meydana geldi. 17 Ekim 1916'da Addis Ababa'dan 130 kilometre kuzeydoğuda gerçekleşen Tora Mesk savaşında Wollo birlikleri (İyasu taraftarı) galip geldi. Yaklaşık olarak beş bin askerden oluşan hükümet birlikleri yok edilmiş ve komutanları Ras Lul Seged öldürülmüştü. 10 gün sonra Shoalı birlikler (İyasu karşıtı) ve Wollo askerleri Segele'de Addis Ababa'nın yirmi beş mil dışında tekrar karşı karşıya

⁶ Altun, I. *Dünya Savaşı Yıllarında Habeşistan ve Habeşistan'a Yönelik Türk Alman Faaliyetleri*, Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2020, s. 118; “Harar'daki Hintli tüccarlardan öğrenildiğine göre Lij İyasu şehirde büyük miktarda Somali kıyafeti satın almakta ve Jigjiga'ya göndermekteydi”. *Arab Bulletin*, No. 20 Vol. 1, Cairo 14 Eylül 1916, s. 235.

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (Bundan sonra BOA) HR. SYS. 2335/64, 14 Nisan 1915; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s. 171; *Qatar Archives-Qatar National Library*, Reference: IOR/L/PS/10/472 Title File: 3443/1914 Part 1 German War: Turkish and German intrigues in India, British Library: India Office Records and Private Papers, İngiliz Sefareti Addis Ababa 20 Aralık 1914.

⁸ Hugh Drummond Pearson, *Letters From Abyssinia...*, s. 113.

⁹ Bkz. Altun, “Bir İddianın Analizi: Afrikalı Lawrence”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 13 Sayı 1, 2021; H.D. Pearson, *Letters From Abyssinia...*, (Foreign Office 371/2593), s. 122.

¹⁰ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, s. 124.

¹¹ *Arab Bulletin*, No. 30 Vol.1, Cairo s. 437.

gelmiş bu savaşta Iyasu'nun babası Ras Mikael tutuklanmış ve Iyasu taraftarı birlikler bu kez yenilgiye uğramışlardı¹².

İngiliz temsilci Thesiger bu yenilgiyi 1 Kasım'da Edward Grey'e bildirdi¹³. Artık Lij Iyasu için zor günlerin başlangıcıydı. Bu son belirleyici savaşta yer almakta ve babasına yardım etmekte geç kalan Iyasu'nun yanındaki birlikler Mieso mevkiinde hükümet güçlerine bir saldırı gerçekleştirmiş fakat bu son çırpınışları etkisiz kalmıştı. Thesiger raporunda "Negus Mikael'e, İmparatoriçe ve Ras Tafari'nin önünde diz çöktürüldüğünü, onun varlığının büyük bir etki yarattığını" yazdı ve ekledi "O, ilk safta savaşmıştı ve kendisine destek olmaya cesareti bile olmayan oğlu için her şeyi riske atmıştı; duruşu ve davranışı, Habeşistan'ın en gururlu adamına her bakımdan yaraşırı"¹⁴. Önce Ankober'e daha sonra Dessie'ye kaçan Iyasu'nun İtalyan yetkililerle iletişim kurarak onlara desteklerine karşılık olarak Tigray'da imtiyazlar teklif ettiğini ve kuzeyin şeflerini ona geri döndürmeyi denediğini ancak bunun boşuna olduğu ifade edildiğine yönelik tartışılır iddialar vardır¹⁵. Lij Iyasu'nun yenilgisinden sonra başkentte bir zafer geçit töreni gerçekleştirilmiş ve bu törene Mazhar Bey ve Alman temsilci de davet edilmişti. Almanya'nın Addis Ababa temsilcisi Von Syburg'un törene katılmayıp yerine Alman Konsülü'nün gönderilmesi The Times'da haber yapıldı. Gazete, Lij Iyasu'nun yenilgisini törene katılan bir İngiliz'in tanıklığıyla okuyucularına aktardı¹⁶.

Iyasu uzun bir süre kaçak hayatı yaşamış, yanındaki az sayıda taraftarla dağlık arazilerde saklanmaya devam etmişti. Iyasu'nun bertaraf edilmesinin ardından Habeşistan'da yeni yönetim Menelik'in kızı İmparatoriçe Zavditu ve naip Ras Tafari etrafında toplanmıştı. Tafari müttefik yanlıydı fakat onun İngiliz temsilci Thesiger'a eyaletlerde anarşinin hâkim olduğu, bastırmakta yetersiz kaldığı ve imparatoriçenin ve Addis Ababa'daki bakanlar konseyinin Alman muhalefetiyle baş edemediği gerekçesiyle Habeşistan'da İngiliz himayesinin hükümeti yeniden kurmanın tek yolu olduğunu itiraf ettiği ifade edilmekteydi¹⁷. Darbe eski güç çatışmalarını gün yüzüne çıkarırken yeni arayışların ve beklentilerin oluşmasına da sebep olmuştu. Mevcut hükümet üyeleri güç artışı için entrika çeviriyor, devrime katılan tüm küçük ve büyük rütbeli askerler eyaletler ve unvanlar için yaygara koparıyordu¹⁸.

Çıkan kargaşalar esnasında askerler geçtikleri yerleri yağmalamaya başlamış ve Habeşistan'da iç karışıklık halini alan istikrarsızlık hâkim olmaya başlamıştı. Kargaşanın limiti aşması İngilizler için huzursuzluk demek olduğundan bazı müdahalelerde bulunuldu. Kuzeyde yaşayan Müslüman halkların yatıştırılması ve kontrol altına alınması için Negus Mikael'in sahip olduğu topraklar Waldo Giorgis yönetimine verilecekti. İngiliz diplomatik yazışmalarında Habeşistan'ın siyasî vaziyetine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre "27 Ekim savaşından sonra Shoan Hükümeti'nin politikası Ras Woldo Giorgis'in yeni rejime karşı takınacağı tutuma ilişkin mevcut şüphe nedeniyle" büyük ölçüde sekteye uğramıştı. Ancak Giorgis ile yapılan görüşmeler gizli kalan vaatler sonucu belirli şartlara bağlı olarak yeni durumu kabul etmesiyle sonuçlanmıştı fakat şimdi onun olayların gidişatından hoşnutsuz olduğu ve mevcut hükümetin kendisine daha önce Negus Mikael Krallığının intikal edeceğine dair

¹² Altun, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Habeşistan...*, s.128; "An Abyssinian Battle" (News in Brief) Reuter, *The Times*, 31 Ekim 1916, s. 7.

¹³ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, s. 125

¹⁴ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, s. 130.

¹⁵ Paul B. Henze, *Layers of Time, A History of Ethiopia*, New York Palgrave 2000, s. 196; W. G. C. Smidt, *Glossary of Terms and Events of the Lij Iyasu Period Controversial and Non-Controversial Facts and Interpretations. The Life and Times of Lij Iyasu of Ethiopia: New Insights*, Berlin 2014 s. 184.

¹⁶ "Lidj Jeassu's Fall. Celebrating A Victory in Abyssinia, German Intrigues with Abyssinia", *The Times*, 24 Ocak 1917, s. 5.

¹⁷ *The National Archives* (Bundan sonra TNA), Cabinet Papers (Bundan sonra CAB) 24/36, Signed: Robert Cecil, 22 Kasım 1917, s. 322.

¹⁸ *Arab Bulletin*, No. 46 Vol 2, Cairo 30 Mart 1917, s. 150.

güvence verdiğini ve bu sözün tutulmadığını iddia ettiği belirtilmektedir¹⁹. Giorgis'in Dessie'i işgal etmesi ve Tigre'nin teslimiyeti Lij Iyasu'ya karşı hareketin başarıya ulaşmasının işareti olarak da görülmüştü. Thesiger, Edward Grey'e yazdığı raporda bu durumu olumlu fakat temkinli bir bakış açısıyla aktaracaktır. Thesiger,

“Bence olayların gidişatından memnun olmak için her türlü nedenimiz var, hızla tehlikeli bir aşamaya ulaşan Iyasu'nun Müslüman entrikaları artık tamamen bastırılmıştır. Molla'ya silah ve mühimmat tedariki kesildi, Türk-Alman propagandası zararsız hale getirildi. Dolayısıyla dışardan bakıldığında durumun büyük bir gelişme gösterdiği söylenebilir ve artık büyük güçlerin kendilerini koruma amacıyla bu ülkenin işlerine müdahale etmeye zorlanmaları söz konusu olamaz. Aynı zamanda yeni hükümetin gelmesiyle birlikte Habeşistan'daki tüm sıkıntıların ortadan kalkacağını ve bunu doğal olarak iç reformların takip edeceğini düşünmek de büyük bir hata olur” diyecekti²⁰.

Yapılan bu müdahale umut vaat etse de halk nezdinde memnuniyet verici bir karşılık bulmuş benzemiyordu zira atamadan hemen sonra kuzeydeki dört ilde Simyen, Wolkait, Wajju ve Wogara'da isyanlar çıktığı duyuldu. Shoalı Hıristiyan Habeşlilerin yaptığı aşırılıklar ve acımasız müdahaleler Müslüman halkları isyana sürüklemiş Dessie'ye kadar öfkeli bir kalabalığın ilerlemesine sebep olmuştu²¹. “İngiltere için Lij Iyasu'nun saltanatı boyunca takip ettiği siyaset ve hedefleri boş bir ümit olarak görülmemişti. Iyasu'ya karşı isyan biraz daha ertelenmiş olsaydı o Müslümanları birleştirmeyi başarabilirdi”²². Darbede İngiliz elinin olduğuna yönelik söylentiler Iyasu'nun etkisizleştirildiği ve bertaraf edilerek İngiliz çıkarlarının sekteye uğramasının ve Doğu Afrika'da Habeşistan'ın bir tehdit yaratmasının önüne geçildiği düşünülmekteydi. “Osmanlı Hariciye Nezaretine ulaştırılan bir belgeye göre ise Petersburg'da yayımlanan Novoye Vremya gazetesinde “Habeşistan'da Türk-Alman faaliyetlerinin ve entrikalarının sonucunda ülkedeki siyasi vaziyetin kutuplaştığı ve sonrasında darbeye birlikte bir güç mücadelesine sahne olduğu” yazılıyordu. İslam ile Hıristiyanlığın birbirine karşı çatıştırıldığı düşünülüyor Lij Iyasu'nun Türk ve Alman temsilcilerin etkisinde kalarak Müslüman olduğu iddia ediliyordu. Bu durumda ülkedeki Hıristiyan halk dinlerini korumak için çözümü hükümdar değişikliğinde aradı²³. Iyasu'nun radikal eylemleri elbette Hıristiyan Habeşlileri tedirgin etmiş ve ona karşı hoşnutsuz bir grubun oluşmasına sebep olmuş ve sonucunda tahttan indirilmesine giden süreci başlatmış olmalıydı²⁴. Bu sırada çıkan Şerif Hüseyin isyanı ile Arap Yarımadası'nda İngiltere lehine gelişirken Doğu Afrika'da çıkabilecek bir karışıklık bu durumu tersine çevirebilirdi. Hartum'da bulunan İngiliz Binbaşı Pearson'a göre “Mekke Şerifi'nin isyanı olumluydu ve Almanya'nın Müslüman dünyasını kurcalamaya yönelik küçük girişimlerine son noktayı koyacaktı”²⁵. Tafari'nin naipliğinde yeni Habeş yönetiminin tesis edilmesine yardım eden İngilizler için Tafari yönetiminde bir süre istikrarsız ve kolay kontrol edilebilir bir idarenin bulunması daha az tehlikeli görülmüş olsa gerektir. Başkentte ise durumun daha da karmaşık hale geldiği anlaşıyordu. Ülkede çıkan kargaşa ortamında istikrarsızlık hakimdi ve gece karanlığında dükkanlar yağmalanıyordu²⁶.

¹⁹ Pearson, *Letters From Abyssinia*, (Addis Ababa'daki Thesiger'dan Londra'daki Balfour'a 3 Ocak 1917-FO. 371/2854), s. 137.

²⁰ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, (Thesiger to Grey Foreign Office-1 November 1916 FO. 371/2594), s.127.

²¹ *Arab Bulletin*, No. 46 Vol 2, Cairo 30 March 1917, s. 151; Pearson, *Letters From Abyssinia...*, (Thesiger report from Addis Ababa to Balfour of Foreign Office, London 27 February 1917, FO. 371/2854, 42-45), s. 146.

²² *Arab Bulletin*, No. 46 Vol 2, Cairo 30 March 1917, s. 153.

²³ Altun, *I. Dünya Savaşı'nda Habeşistan...*, s. 133; BOA, HR.SYS. 2335/79, 10 Kasım 1916.

²⁴ Bkz. Ibsa Ahmed Hassen-Seyfettin Erşahin, “İhtidanın Bedeli: Etiyopya Kralı Iyasu Örneği 1913-1916, *Journal of History Culture and Art Research*, Cilt 7 Sayı 1, 740-751.

²⁵ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, Pearson from Khartoum 22 June 1916, s. 114.

²⁶ *Arab Bulletin*, No. 64 Vol 2, Cairo 30 March 1917, s. 393.

Arab Bürosu'na Addis Ababa'dan ulaşan haberler Tafari'nin durumunun iyiye gitmediğini ve istikrarı da henüz sağlayamadığını gösteriyordu²⁷.

Lij Iyasu'nun yakalanması için hükümet birliklerine Dessie'de olan Fitawrari Hapta Giyorgis'i takviye etmek amacıyla Dejaz Igazu komutası altında kuzeye gitmesi için emir verilmişti. Fakat Igazu'nun bu emri reddettiği anlaşıyordu ve bu bir ay içerisinde merkezi otoritenin emirlerine itaatsizliğin ikinci örneği idi. İngiliz Arab Bürosu raporlarına göre Lij Iyasu bu sırada kuzey doğuda Amba Sel'de idi²⁸. Tigre'de çıkan bir isyan hükümet birlikleri tarafından bastırılmış ancak Arussi ülkesinde Goba yakınlarında da Habeşliler, Müslümanlar tarafından bir gece saldırısında püskürtülmüştü²⁹. Alman temsilci ona bağlı olanları gelecekteki olaylar ile ilgili uyaracağı bir toplantıya çağırılmış silahların ve yiyeceklerin tedarik edildiği sefarethaneye gitmeleri talimatını vermişti. Lij Iyasu'nun Fitawrari Hapta Giyorgis'e Dessie yakınlarında saldırdığı fakat muazzam bir kayıpla yenildiği haberleri geliyordu. Lij Iyasu'nun yanındaki şeflerin kimi ölmüş esir düşmüş veya yaralanmış ve Wollo ordusu resmen tahrip olmuştu. Her iki tarafın kaybı on sekiz bin kişi olarak tahmin edilmekteydi³⁰. Lij Iyasu'nun savaşçıları düzenli bir birlik olmaktan uzaktı ve "küçük bir başarı yakalamış olsa da çoğunlukla kötü bir şekilde silahlandırılmış köylü/çiftçi sınıftan oluşuyordu". Bunlar görünen o ki asker değil halktan toplanan birliklerdi. Fiili savaşta fazla kayıp yaşanmamış fakat sekiz gün boyunca devam eden kovalamaca binlerce katliamla sonuçlanmıştı. Lij Iyasu'nun davasına sadık kalan Wollo halkına merhamet gösterilmedi. Danakil bölgesinde Somali halkı savaştan önce Lij Iyasu'nun zaferini alır almaz bir isyan çıkarmak ve demiryolu hattını kesmek için hazır bekliyorlardı. Bu, Alman temsilcinin toplantıda yaptığı uyarının bir sonucu olarak düşünülmekteydi. İngiliz görüşü Lij Iyasu'nun hem Müslümanlar hem de Alman Sefareti ile bu savaştan önce iletişim halinde olduğuna işaret eden kanıt olduğu yönündeydi. Ne var ki bu yenilgiden sonra Iyasu'nun öldüğüne dair inançların bile olduğu kaydediliyordu ve bir başarı artık çok uzak olsa gerekti³¹.

Tafari için ise hükümet içerisinde yaşanan güç mücadelesinden kaynaklı bir karşı devrim tehdidi söz konusuydu. Onu, Lij Iyasu tehdidinden daha fazla endişelendirmiş olsa gerektir. Bu yüzden beraberindeki özel muhafız sayısını iki katına çıkarmıştı. İç işlerdeki hakimiyet yarışının ne Lij Iyasu ve taraftarlarıyla ne de Alman ve Türk temsilcileriyle alakalı olmadığı İngiliz istihbarat raporlarında görülmüyordu³². Aktarılan bilgilerden anlaşıldığı üzere Habeşistan'da iki farklı çatışma söz konusuydu biri Tafari ve rakip Shoan şefleri arasında diğeri de Tafari ve Lij Iyasu arasındaydı. İngilizler her iki unsuru da yakından takip etmişlerdir. Thesiger'ın Addis Ababa'dan Londra'ya, Dış İşleri Bakanı Balfour'a gönderdiği raporda ise olayların nasıl son bulacağına yönelik bir şey söylemenin mümkün olmadığı her gün eyaletlerde yeni isyanların çıktığı ve bu ayaklanmaların birbirini tetiklediği ve bu durumun tamamen bölgesel koşullara bağlı olarak ve çeşitli şeflerin Addis Ababa'ya akın etmesi sonucunda ortaya çıkan disiplin boşluğundan kaynaklandığı belirtilmekteydi³³. İngilizleri telaşlandıran ise "Savaş Bakanı Fitawrari Hapta Giyorgis'in öldüğüne yönelik

²⁷ *Arab Bulletin*, No. 63 Vol 2, Cairo 18 September 1917, s. 383.

²⁸ *Arab Bulletin*, aynı yer. Diğer şef Dejaz Kabada'dır. Arab Büro, I. Dünya Savaşı yıllarında 1916'da Kahire'deki İngiliz istihbarat departmanına bağlı olarak kuruldu. Savaş döneminde Arap coğrafyasında İngiltere için bilgi akışı ve propaganda faaliyeti hizmetlerinde kullanılan bir oluşumdur. Arab Büro'nun kuruluş süreci ve faaliyetleri için Bkz. Ü. Gülsüm Polat, "Türk Alman Propagandası Karşısında Arap Büro'nun Kuruluşu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. XXVI, Sayı 76, Ocak 2010, ss. 97-132.

²⁹ *Arab Bulletin*, No. 64 Vol 2, Cairo 27 September 1917, s. 383

³⁰ *Arab Bulletin*, No. 64 Vol 2, Cairo 27 September 1917, s. 393.

³¹ *Arab Bulletin*, No. 66 Vol 2, Cairo 21 October 1917, s. 418-420.

³² *Arab Bulletin*, No. 66 Vol 2, Cairo 21 October 1917, s. 418-420.

³³ Pearson, *Letters From Abyssinia...*, (Thesiger report from Addis ababa to Balfour of Foreign Office, London 27 February 1917, F.O. 371/2854, 42-45), s. 146.

söylentilerdi”. İngilizler için “Giyorgis’in ölümü ülkenin başına gelebilecek en kötü şey olurdu”. Onun yokluğu Igazu ya da Balcha’nın tayin edilmesi ihtimali vardı ve bu durumda ülkenin politikası Avrupa karşıtı olabilirdi. Giyorgis’in yokluğunda konseyin liderliği Igazu’ya geçmişti. Tafari’ye karşı İmparatoriçe Zawditu’yu doldurduğu görülen Igazu Tafari’nin ülkesini Avrupalılara sattığını düşünüyordu. Girişimlerine rağmen nihayetinde pasif bir oluşum olarak kalmıştı³⁴.

İtilaf Devletlerinin bundan sonra Habeşistan için planları Iyasu döneminde yaşananlardan ders çıkararak Habeşistan’ı kontrol altında tutmaya yönelik olacaktı. Habeşistan’ın tehlike yaratabilecek gücü silahlara ulaşımı bu silahların Avrupalılara karşı kullanılabilmesi potansiyeli ile ortaya çıktığı anlaşılmış olacak ki bundan sonra Habeşistan’ı sıkı bir silah ambargosu bekliyordu. Addis Ababa’daki İngiliz temsilci Thesiger Fransızlardan alınan silahlara kısıtlama getirilmesi için bazı önerilerde bulundu. “1890 Brüksel Anlaşması’nın maddeleri belli bir sınır koyuyordu fakat uygulamada yetersiz kaldığı fikri oluştu. Bu anlaşmanın Fransızlar için kesin bir bağlayıcılığı yoktu. Serbest geçişe izin veren bir madde nedeni ile İngiltere silah kaçakçılığı işinde kontrolü sağlayamıyordu.”³⁵. Bu durumda şartların da tam olarak uygun olmasını kullanan İngilizler Habeşistan için belirli kısıtlamalarla kontrolü ellerine almayı başaracaklardı.

Mr. Thesiger 16 Mart 1916 tarihinde merkeze bir plan önerdi. Buna göre;

“-Habeş Hükümeti gelecekteki tüm silah veya mühimmat arzları durumunda ilgilenen hükümete doğrudan sefaretler vasıtasıyla başvurmalıdır.

-Bir ihale kabul edildiğinde Habeş Hükümeti için tamamlanmasını Habeşistan Bankası kontrolü altında gerçekleştirmelidir.

-Özel tüccarların silah ve mühimmat işi ile uğraşmaları kesinlikle yasaktır.

-Herhangi bir yeni sevkiyatın tesliminden önce Habeş Hükümeti, üzerinde anlaşmaya varılabilecek şekilde imha edilecek ya da kullanılacak eşit sayıda tüfeği sefarete teslim etmelidir.

-Habeş Hükümeti tarafından satın alınan kartuş/fişekler satın alınan her tüfek için sabit bir sayı ile sınırlı tutulmalıdır”³⁶.

Bu maddeler kapsamında Mısır Ulusal Bankasıyla bağlantılı olan ve doğal olarak yönetiminde Müttefik kuvvetlerin temsilcilerinin bulunduğu bu banka ile denetim sağlanabilen Habeşistan Ulusal Bankası üzerinden ülkede para giriş çıkışı ve iş yapma mekanizması kontrol altında tutuluyor, kaçak yollarla ülkeye silah girişinin önüne geçilerek bölgenin silahlanması engelleniyor, kullanımda olmayan tüfeklerin bile imha edilmesine yönelik girişimle silahlı bir direniş ihtimalinin tamamen ortadan kaldırılması planlanıyordu. Habeşistan Hükümeti’nin satın aldığı her bir askerî teçhizata sınırlandırma getirilmişti. Habeşistan’ın silahlara erişimi Fransızların etki alanında olan Cibuti’deki silah ticareti üzerinden gerçekleşmekteydi. “Cibuti yalnızca Habeşistan’da değil Somaliland’da ve Güney Sudan sınırlarında tüm siyasi durumun anahtarı olarak ifade ediliyordu. Hinterlanda hiçbir toprak çıkarına sahip olmayan Fransızlar tarafından tutulduğu sürece esas olarak iç bölgeler tüfekler ve mühimmatla yığılan bir silah deposu olarak kullanılacaktı”³⁷. Silah ticareti konusunda Hindistan

³⁴ Arab Bulletin, No. 67 Vol 2, Cairo 30 October 1917, s. 434-435; No. 69 Vol. 2, Cairo 14 November 1917, s. 457; No. 74 Vol. 2, Cairo 24 December 1917, s. 516.

³⁵ Altun, I. Dünya Savaşı Yıllarında Habeşistan..., s. 138; Smidt, Glossary of Terms..., s. 188.

³⁶ Qatar Archives-Qatar National Library, “Arabia: French and Italian Policy” File:3372/1916 Part 2 Reference: IOR/L/PS/10/616, 30 May 1917-11 December 1918, (s. 83), s. 174; TNA, War Cabinet-Arms for Abyssinia Note by the F.O Secret G.T-746 Katalog Reference: CAB/24/13, FO. May 17th 1917, s. 176-177.

³⁷ Qatar Archives-Qatar National Library, “German War: Turkish and German intrigues...s”, British Embassy Addis Ababa, 20 December 1914, (s. 54), s. 112.

Ofisi'nde gerçekleşen komite toplantısında tutanaklara göre dikkat çekici cümleler mevcuttu. Buna göre "...yakın gelecekte etkileri tüm sınırlarımız üzerinde hissedilecek olan Habeşistan'a muazzam bir tüfek ve mühimmat akışını öngörmeliyiz. Bu ihtimalin ciddiyeti gizlenemez"³⁸. "Bu durumda çözüm Fransız Somalisi'ni Büyük Britanya'ya dahil etmek ve toprak değişikliği ile Fransa'yı anlaşmak için uzlaşmanın ne kadar zor olursa olsun buna ikna etmek olarak görülmüştü"³⁹. Bu fikrin uygulanabilirliği mümkün görünmüyordu zira Fransa Kızıldeniz'e erişimi olan Cibuti'yi ne pahasına olursa olsun elinde tutmaktan vazgeçemezdi. İngiltere için şimdilik yalnızca Habeşistan'ın kontrol altında tutulması ile yetinilecek gibi görünüyordu. Ancak bir süre sonra Ras Tafari konumunu biraz güçlendirdikten sonra Müttefiklerin silah ambargosunu sürdürmeleri için bir sebep kalmadığı inancıyla savaş sonrası dönemde artık bu ambargonun kaldırılması için teşebbüslerde bulunmuştu. Lij Iyasu'nun hala bir kaçak olarak yaşamına devam etmesini ve tehdit oluşturmasını öne sürerek onun taraftarlarına boyun eğdirmek için Fransız Hükümeti'nden on altı bin tüfek satın almak istemişti. Fransa'nın cevabı Habeş Hükümeti'ne doğrudan özel silah tüccarlarından ya da kurumlardan değil Müttefik Hükümetler aracılığıyla silah sipariş vermesi gerektiği yönündeydi. İtalyanlar ise Müttefikler aracılığıyla bile olsa bu miktarlarda bir silah satışının mümkün olmayacağını ve kabul edilebilir olmadığını dile getirdi. Tafari bu durumda reddedilecekti⁴⁰.

Savaş bittiğinde de Habeşistan için işler rayına girmiş görünmüyordu. Ras Tafari'nin naip olmasına yönelik itirazlar devam etmiş, sınır bölgelerindeki çözümü zor olan huzursuzluk ve anlaşmazlık ortamı daha da artarak ülkeyi siyasi bir çıkmaza da sürüklemişti⁴¹. 1917 devrimi Habeşli yöneticiler için beklenildiği ölçüde sorunları yok etmeye yetmemiş fakat İngilizler için tehdit unsurlarını bertaraf etmeye yetmiş görünüyordu. Addis Ababa'da ise naip Tafari'nin durumunu zorlaştıran siyasî çekişmelerin yanında bir de grip salgını baş göstermişti. Gıda fiyatlarının yükselmesi ve kervan yollarının haydutlar tarafından saldırılara açık hale gelmesi de Ras Tafari'ye mal ediliyor ve bu durumdan sorumlu tutuluyordu. Lij Iyasu'nun tahttan indirilmesinden sonra yaşanan siyasi uyuşmazlıklar 1919 Mayıs'ın ortalarında İngiliz istihbaratına yansıyan şekliyle geçici bir uzlaşma ile çözülmüştü. İmparatoriçenin de desteklediği uzlaşma Tafari'yi rakibi Hapta Giyorgis ile güç paylaşımına mecbur bırakmıştı.⁴² İngiliz, İtalyan ve Fransız temsilciler siyasi danışmanlık yapma fırsatını kaçırmamış istikrarın sağlanması noktasında yeni naibe bir öneri sunmuşlardı. Buna göre dört şeriften oluşan bir yürütme kurulu oluşturması öneriliyordu. Yeni bir Hükümet kuruldu Bakanlar Kurulu'nda isimler Adalet ve Savaş Bakanları dışında tümüyle değişmişti⁴³.

Habeşlilerin artık hedefi Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmeleriydi ve bu yönde girişimlere başlamışlardı. Muhtemelen, Avrupalı devletlerle ilişkilerin rayında olmasının bu konuda ülkelerine uluslararası bir tanınma getirecek olan bu adıma katkı sağlamasını ummuş olmalılardır. Fakat Müttefikler için bu istekleri olasılık dışı kalacaktı en azından bir süre daha. Habeşistan'da durum belirsizliğini korurken Avrupa ile ilişkiler geliştirilmek istenmiş ve bu amaçla Avrupa'ya Habeş misyonları gönderilmiş, resmî ziyaretler gerçekleştirilmiş ve gazetelere röportajlar verilmişti. İngiltere'ye giden misyonun üyeleri The Times'da yayımlanan bir röportajda İngiliz Hükümeti ile iyi ilişkilerin geliştirilmesine yönelik hükümetlerinin memnuniyetlerini dile getiriyor ve ticari ilişkilerin

³⁸ *Qatar Archives-Qatar National Library*, "Arabia: French and Italian Policy" File:3372/1916 Part 2 Reference: IOR/L/PS/10/616, "Appendix II. Committee of Imperial Defence Sub-Committee on the Arms Traffic Second Meeting Held at the India Office on Monday The 15th January 1917", 29 January 1917, Secretary J. E. Shuckburg, (s. 87) s. 183.

³⁹ Altun, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Habeşistan*, s. 140

⁴⁰ TNA, War Cabinet-Arms for Abyssinia Note by the F.O Secret G.T-746, CAB/24/13, FO. 17 May 1917, s. 176.

⁴¹ *Arab Bulletin*, Vol. IV No. 111, Cairo 24 May 1919.

⁴² *Arab Bulletin*, Vol. IV No. 111, Cairo 24 May 1919; Vol. IV No. 112, Cairo 24 June 1919.

⁴³ "An Abyssinian Cabinet", *The Times*, 1 September 1919, s. 9.

güçlendirilmesi konusunda isteklerini ifade ediyorlardı⁴⁴. Ülkenin savunma gücünü kontrol altına almak için yapılan uygulamalar nihayetinde 1935 İtalyan işgalinin gerçekleşmesine sebep olmuştu.

Sonuç

Habeşistan I. Dünya Savaşı yıllarında tarafsız ve bağımsız bir Afrika ülkesiydi. Doğu Afrika'daki konumu itibarıyla hem Müttefiklerin hem de Merkezi Güçlerin birbirlerine karşı propaganda ve istihbarat faaliyetlerine sahne oldu. Sömürge yönetimlerinin yarattığı tehlikenin yanında bir de dünya savaşının patlak vermiş olması Habeşistan'ı oldukça zor bir durumun içinde bağımsızlığını korumak zorunda bırakacaktı. II. Menelik hayatta olsaydı muhtemelen Lij Iyasu kadar radikal adımlar atmayacak Müttefiklerle ilişkilerinde tahtını ve ülkesinin bağımsızlığını aynı anda koruma eğilimine sahip olacaktı. Iyasu için ise durum farklı gelişti. Sömürge yönetimlerinin etrafını sardığı bir ortamda Habeşistan'a bir alan açılması ve bağımsızlığının garanti altında tutulması gerçeklerle uyuşmamış olacaktır ki, o saltanatını riske atarak savaşın sonunda Merkezi güçlerin kazanmasının Habeşistan'a daha fazla yarar sağlayacağı düşüncesiyle bu doğrultuda çalıştı. Zira ülkesinin sınırlarını denize kavuşturma ve ekonomik bağımsızlığını elde etme isteği onun Türk-Alman ittifakının denize kadar Habeşistan'a toprak vaadine kendisini ve ülkesini yaklaştırmasında etkili olmuştu. Bu doğrultuda Merkezi güçlere sağladığı destek Müttefikler ve Hıristiyan Habeşli seçkinler tarafından 1916 Eylül'ünde durduruldu. Bu müdahaleden sonra Müttefikler için tehlike kalmamış fakat Habeşistan için istikrarsızlık başlamıştı. Ras Tafari naipliğinde sürdürülen saltanat askerî anlamda 1935 İtalyan işgaline giden süreçte çok fazla darbe aldı. İtalyanlara karşı silah teçhizatını yeteri kadar sağlayamayan Habeşli savaşçılar ülkenin işgalinin önüne geçemedi.

⁴⁴ "An Abyssinian Farewell", *The Times*, 8 Temmuz 1919, s. 14.

Bibliyografya**1.Arşivler**

BOA, Hariciye Siyasi

HR. SYS. 2335/64, 2335/79,

TNA, CAB Papers

24/36, 24/13

Qatar Archives-Qatar National Library

IOR/L/PS/10/472, IOR/L/PS/10/616

2.Basılmış Arşiv Materyali

Arab Bulletin

Bulletin of the Arab Bureau in Cairo, 1916-1919, Vol. I, II, III, IV, Archive Edition 1986.

3.Sürelî Yayın

The Times

4.Telif-Tetkik Eserler

ALİ, Abdu Muhammed, *Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüpheler ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

ALTUN, Esra, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Habeşistan ve Habeşistan'a Yönelik Türk-Alman Faaliyetleri*, Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2020.

ATAÖV, Türkkaya, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977.

ESHETE, Aleme "European Political Adventures in Ethiopia at the Turn of the 20th Century", *Journal of Ethiopian Studies*, Cilt 12 Sayı 1, 1974.

Hassen-Erşahin, Ibsa Ahmed-Seyfettin, "İhtidanın Bedeli: Etiyopya Kralı Iyasu Örneği 1913-1916", *Journal of History Culture and Art Research*, Cilt 7 Sayı 1. 2018.

HENZE, Paul B, *Layers of Time, A History of Ethiopia*. New York: Palgrave, 2000.

KAKWENZAİRE, Patrick, "Sayyid Muhammed Abdille Hassan, Lij Iyasu and The World War I Politics: 1914-1916", *Transafrican Journal of History*, Cilt 14 1985.

MARCUS, H. G., "The Embargo on Arms Sales to Ethiopia 1916-1930", *The International Journal of African History*, Cilt 11 Sayı 4, 1970.

OMER, Ahmed Hassen, "The Coup d'Etat of September 26, 1916: Different Perceptions", *Journal of Ethiopian Studies* 2013.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, Türk Tarih Kurumu Ankara 1996.

SCHAEFER, Charles, "The Politics of Banking: The Bank of Abyssinia 1905-1931", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol.25 no.2 1992.

SMIDT, Wolbert, *Glossary of Terms and Events of the Lij Iyasu Period Controversial and Non-Controversial Facts and Interpretations. The Life and Times of Lij Iyasu of Ethiopia: New Insights*, Berlin 2014.

PEARSON, Hugh Drummed, *Letters From Abyssinia 1916 and 1917 by Major Hugh Drummond Pearson, R.E. With Supplemental Foreign Office Documents* Düzenleyen: Frederic A. Sharf, Newburryport Press Tsehai Publishers and Distributors, 2004.

POLAT, Ü. Gülsüm, "Türk Alman Propagandası Karşısında Arap Bürosu'nun Kuruluşu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. XXVI, Sayı 76, Ocak 2010.